

Original Article (Qualitative)

Recognizing the dimensions and components of school social responsibility in order to achieve the appropriate mode

Mahmood Noori¹ , Kolsum Nami¹ , Mahdi Bagheri²

1- Department of Educational Sciences, Bandar Abbas Branch, Islamic Azad University, Bandar Abbas, Iran
2- Department of Management, Bandar Abbas Branch, Islamic Azad University, Bandar Abbas, Iran

Receive:

15 October 2024

Revise:

08 December 2024

Accept:

07 January 2025

Abstract

The aim of the present study is to identify the dimensions and components of school social accountability in order to achieve an appropriate model. The research method is applicable in terms of its purpose, and qualitative in terms of its implementation method, and of data-based theory. The statistical population of the study includes 15 experienced school principals and vice principals, and the samples were selected using the snowball sampling method, and sampling continued until the research reached theoretical saturation and adequacy. Semi-structured interviews were used to collect data. Using the results of the study of theoretical foundations and research background and the content analysis of the interviews, the dimensions of social accountability of schools were identified and, through 3 stages of open coding, axial coding and selective coding, the model of the components of school social accountability was presented in 6 main categories of causal conditions, axial phenomenon (exploration of the components and dimensions of school social accountability: including 3 main categories of goals, characteristics, implementation method and 6 subcategories), causal conditions, strategies, contexts, intervening conditions and consequences of social accountability for use in schools. The results of this study show that; school social accountability refers to its main and central beneficiary, namely the student. Organizations, including educational organizations such as schools, are in a network of relationships with stakeholders, and the recognition and method of interaction with stakeholder groups in the organization's activities are important.

Keywords:

Social accountability, student participation, school activities, social development

Please cite this article as (APA): Noori, M. , Nami, K. and Bagheri, M. (2025). Recognizing the dimensions and components of school social responsibility in order to achieve the appropriate mode. *Management and Educational Perspective*, 6(4), 249-268.

Publisher: Research Center of Resources Management Studies and Knowledge-Based Business

Corresponding Author: Kolsum Nami

<https://doi.org/10.22034/jmep.2025.488147.1439>

Email: knami88@gmail.com

Creative Commons: CC BY 4.0

Extended abstract

Introduction

School is one of the most effective spaces for education, promoting a culture of participation, and crystallization of students' personality and accountability. Humans are social beings and from the moment of birth to the end of their lives, they live in society and constantly interact with other people. They must always learn how to live in society and satisfy their needs. For this, it is necessary to learn social skills. The individual learns these skills during the socialization process, and learning them correctly can lead to the formation of social accountability (Chorli et al., 2016). Today, developing societies need responsible and self-sufficient people, and today's people need to accept accountability for their lives and destiny more than ever. In fact, one of the important goals of education is to raise responsible people with a high sense of social participation. Therefore, teaching accountability and, subsequently, discipline of children and adolescents by parents and school officials leads to the upbringing of responsible and service-oriented youth (Movalat & Dehdari, 2018). Social accountability is the moral principle by which an organization or individual participates in social activities to improve the lives of others (Păceșilă, 2018). A school's social accountability is the voluntary responsibility that school members exercise towards society and the environment by accepting ethical principles, developing democratic and sustainable values, transparent and ethical behavior in active voluntary participation, self-learning socially responsible behavior, and a commitment to considering the needs of stakeholders within the framework of international laws and standards (Augustiniene et al, 2015). To this end, a school can, by utilizing specialized forces, allocating necessary facilities, and creating appropriate and diverse scientific, sports, cultural, etc. programs for all students, in addition to transferring knowledge and skills, have a significant impact on the behavior and socialization of individuals and their adaptation to social ethics through the transfer of desirable and appropriate social values, norms, and attitudes (Kouhi et al, 2015). Therefore, school social accountability can support a two-way communication and effective cooperation between students and the educational environment, which in turn increases student participation in school activities. Therefore, the purpose of the present study is to design a school social accountability model with the approach of increasing student participation in school activities. Therefore, in this research, we seek to answer the question: how to recognize the dimensions and components of school social accountability in order to achieve an appropriate model?

Theoretical Framework

School Social Accountability

A school's social accountability is a voluntary responsibility that school members have towards society and the environment by accepting ethical principles, developing democratic and sustainable values, transparent and ethical behavior in active voluntary participation, self-education, socially responsible behavior, and a commitment to considering the needs of stakeholders within the framework of international laws and standards (Poodineh et al, 2019).

Research Background

Kazemi Mohammadi & Begum (2023) conducted a study titled "The Relationship Between Academic Negligence in Students and Teacher's Accountability". The results of the study showed that there is a significant relationship between teacher's accountability and students' academic negligence, and the greater the teacher's accountability, the less academic negligence in students will be, so by selecting responsible teachers, the level of academic negligence in students can be reduced.

Razaghi et al, (2023) conducted a study titled "The Effectiveness of Social Accountability-Based Education on Students' Unproductive Academic Behaviors". The results showed that social accountability-based education reduced students' unproductive academic behaviors and all its components, including cheating and plagiarism, alcohol consumption, drug use, discriminatory behavior, absenteeism, procrastination, deviant behavior, and lethargy; and the results remained in the follow-up phase.

Research Methodology

The research method is applicable in terms of its purpose, and qualitative in terms of its implementation method, and of data-based theory. The statistical population of the study includes 15 experienced school principals and vice principals, and the samples were selected using the snowball sampling method, and sampling continued until the research reached theoretical saturation and adequacy. Semi-structured interviews were used to collect data.

Research findings

Using the results of the study of theoretical foundations and research background and the content analysis of the interviews, the dimensions of social accountability of schools were identified and, through 3 stages of open coding, axial coding and selective coding, the model of the components of school social accountability was presented in 6 main categories of causal conditions, axial phenomenon (exploration of the components and dimensions of school social accountability: including 3 main categories of goals, characteristics, implementation method and 6 subcategories), causal conditions, strategies, contexts, intervening conditions and consequences of social accountability for use in schools. The results of this study show that; school social accountability refers to its main and central beneficiary, namely the student. Organizations, including educational organizations such as schools, are in a network of relationships with stakeholders, and the recognition and method of interaction with stakeholder groups in the organization's activities are important.

Conclusion

The present study was conducted with the aim of identifying the dimensions and components of school social accountability in order to achieve an appropriate model. The results of this study are consistent with the results of Kazemi Mohammadi & Begum (2023), Razaghi et al, (2023), Hoshangi Shayan & Salarifar (2023), de Almeida et al, (2023), Alfirević et al, (2023), and Lee et al, (2023). Kazemi Mohammadi & Begum (2023) showed that there is a significant relationship between teachers' accountability and students' academic negligence, and the greater the teachers' accountability; the less academic negligence will be in students. Therefore, by selecting responsible teachers, the level of academic negligence in students can be reduced.

According to the results of the study, the following suggestions were made:

- 1- The need to plan for active participation of student: The results show that in order to develop social accountability in students, programs should be developed that encourage them to actively participate in school activities. This participation can include group activities, leadership roles, and positive social interactions.
- 2- The impact of the educational environment: Emphasizing the importance of the educational environment and interactions within the school shows how this environment can affect the personal and social development of students. Creating a collaborative and supportive atmosphere in the school can help strengthen a sense of accountability and belonging to society.

بازشناسی ابعاد و مولفه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدرسه به منظور دستیابی به مدل مناسب

محمود نوری^۱، کلثوم نامی^۱، مهدی باقری^۲

۱- گروه علوم تربیتی، واحد بندرعباس، دانشگاه آزاد اسلامی، بندرعباس، ایران

۲- گروه مدیریت، واحد بندرعباس، دانشگاه آزاد اسلامی، بندرعباس، ایران

چکیده

هدف پژوهش حاضر بازشناسی ابعاد و مولفه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدرسه به منظور دستیابی به مدل مناسب می‌باشد. روش پژوهش با توجه به هدف آن، کاربردی و از حیث شیوه اجرا، کیفی و نظریه داده بنیاد می‌باشد. جامعه آماری پژوهش شامل ۱۵ نفر از مدیران و معاونان مجرب و نمونه مدارس می‌باشد و نمونه‌ها از روش نمونه‌گیری بصورت گلوله برفی انتخاب شدند و نمونه‌گیری تا جایی تداوم یافت که پژوهش به اشباع و کفایت نظری رسید. به منظور گردآوری داده‌ها از مصاحبه نیمه ساختار یافته استفاده شد. با استفاده از نتایج حاصل از بررسی مبانی نظری و پیشینه پژوهش و تجزیه و تحلیل محتوای مصاحبه‌ها، ابعاد مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدارس شناسایی شده و طی ۳ مرحله کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی الگوی مولفه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدرسه در ۶ مقوله اصلی شرایط علی، پدیده محوری (کنکاش مؤلفه‌ها و ابعاد مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدارس: شامل ۳ مقوله اصلی اهداف، ویژگیها، شیوه اجرا و ۶ مقوله فرعی)، شرایط علی، راهبردها، زمینه‌ها، شرایط مداخله‌گر و پیامدهای مسئولیت‌پذیری اجتماعی جهت بهره‌برداری در مدارس ارائه شد. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد؛ مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدرسه به ذی نفع اصلی و محوری آن یعنی دانش آموز بر می‌گردد. سازمان‌ها از جمله سازمانهای آموزشی مانند مدرسه در شبکه‌ای از رابطه با ذی نفعان قرار دارند که شناخت و روش تعامل با گروه‌های ذی نفع در فعالیت سازمان حائز اهمیت است.

تاریخ دریافت: ۲۴ مهر ۱۴۰۳

تاریخ بازنگری: ۱۸ آذر ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش: ۱۸ دی ۱۴۰۳

کلید واژه‌ها:

مسئولیت‌پذیری اجتماعی، مشارکت دانش آموزان، فعالیت‌های مدرسه، توسعه اجتماعی

لطفاً به این مقاله استناد کنید (APA): نوری، محمود، نامی، کلثوم و باقری، مهدی. (۱۴۰۳). بازشناسی ابعاد و مولفه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدرسه به منظور دستیابی به مدل مناسب. فصلنامه مدیریت و چشم انداز آموزش. ۶(۴). ۲۶۸-۲۴۹.

ناشر: مرکز پژوهشی مطالعات مدیریت منابع و کسب و کار دانش محور

<https://doi.org/10.22034/jmep.2025.488147.1439>

نویسنده مسئول: کلثوم نامی

Creative Commons: CC BY 4.0

ایمیل: knami88@gmail.com

مقدمه

مدرسه یکی از موثرترین فضاها برای آموزش، ترویج فرهنگ مشارکت و تبلور شخصیت و مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان است. انسان موجودی اجتماعی است و از لحظه تولد تا آخر عمر در اجتماع به سر می‌برد و پیوسته با انسانهای دیگر در تعامل است، همواره باید یاد بگیرد چگونه در جمع زندگی و نیازهای خود را ارضا کند. برای این کار آموختن مهارت‌های اجتماعی لازم است. فرد طی فرآیند جامعه‌پذیری این مهارت‌ها را فرا می‌گیرد و یادگیری درست آن‌ها می‌تواند به شکل‌گیری مسئولیت‌پذیری اجتماعی منجر شود (Chorli et al, 2016). امروزه جوامع در حال پیشرفت نیازمند افرادی مسئول و خودکفاست و انسانهای امروز بیش از پیش نیازمند پذیرش مسئولیت برای زندگی و سرنوشت خود هستند. در واقع یکی از اهداف مهم آموزش و پرورش، پرورش انسانهایی مسئولیت‌پذیر و دارای حس مشارکت اجتماعی بالاست. لذا آموزش مسئولیت‌پذیری و به دنبال آن نظم‌پذیری کودکان و نوجوانان از جانب والدین و مسئولین مدرسه به تربیت جوانانی مسئول و خدمتگزار منجر می‌شود (Movalat & Dehdari, 2018). مسئولیت‌پذیری اجتماعی اصلی اخلاقی که به موجب آن یک سازمان یا فرد برای بهبود زندگی دیگران، در فعالیتهای اجتماعی مشارکت می‌کند (Păceșilă, 2018). مسئولیت اجتماعی یک مدرسه، مسئولیت داوطلبانهای است که اعضای مدرسه در برابر جامعه و محیط‌زیست با پذیرش اصول اخلاقی، توسعه ارزش‌های دموکراتیک و پایدار، رفتار شفاف و اخلاقی در مشارکت فعال داوطلبانه، خودآموزی رفتار مسئولیت‌پذیری اجتماعی و تعهد به در نظر گرفتن نیازهای ذینفعان در چهارچوب قوانین و استانداردهای بین‌المللی انجام می‌دهند (Augustiniene et al, 2015). بدین منظور، مدرسه می‌تواند با بهره‌گیری از نیروهای متخصص و اختصاص امکانات لازم و ایجاد برنامه‌های مناسب و متنوع علمی، ورزشی، فرهنگی و ... برای کلیه دانش‌آموزان گذشته از انتقال دانش و مهارت، بر رفتار و اجتماعی کردن افراد و هم‌سازی با اخلاق اجتماعی از طریق انتقال ارزشها، هنجارها و نگرشهای اجتماعی مطلوب و مناسب تأثیرات شگرفی داشته باشد (Kouhi et al, 2015). بنابراین مسئولیت اجتماعی را می‌توان به عنوان عامل پیوند دهنده دانش‌آموزان در افزایش مشارکت در فعالیتهای مدرسه دانست. امروزه تجارب در فعالیتهای مدرسه بخش مهمی از زندگی مدارس است. شناسایی و بازاریابی پیامدهای یادگیری رهبری خاص به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا بدانند چگونه یک فعالیت، توسعه رهبری آنها را افزایش می‌دهد. این ابتکارات به‌عنوان وسیله‌ای ارزشمند برای ادغام نتایج رهبری عمدی در فعالیتهای طراحی‌شده برای تقویت رهبری در میان همه دانش‌آموزان عمل می‌کند (Kim, 2022). امروزه مشارکت در فعالیتهای مدرسه باعث رشد پیشرفت تحصیلی، حضور در مدرسه، مهارت‌های اجتماعی، مهارت‌های رهبری و طرز فکر آینده‌می‌شود. بنابراین، ارائه و حفظ فعالیتهای مدرسه برای مدارس بسیار مهم است (Shefer, 2019). همچنین از جمله تحقیقات انجام شده در این حوزه می‌توان به تحقیقات (Shams, 2022)، پژوهشی را تحت عنوان آموزش مسئولیت‌پذیری اجتماعی و بررسی اثربخشی آن بر حس تعلق به مدرسه و انگیزه تحصیلی دانش‌آموزان انجام دادند، (Barkheoda et al, 2022)، در پژوهشی به بررسی مسئولیت‌پذیری اجتماعی راهی برای اثربخشی مدارس پرداختند. (Lek et al, 2018)، در پژوهشی به بررسی اثربخشی آموزش مسئولیت‌پذیری اجتماعی مبتنی بر مدرسه بر نگرش به بزهکاری نوجوانان دختر پرداختند. جهان امروز در تمامی ابعاد خود به سرعت در حال رشد و دگرگونی است. نظام تعلیم و تربیت به عنوان بخشی از این دنیای نوگرا، باید در اهداف، برنامه‌ها و روش‌های خود مستعد پذیرش این دگرگونی باشد. آنچه که می‌تواند به نسل

جوان در این عرصه مدد رسانده و آنان را به سر منزل مقصود رهنمون شود احساس مسئولیتی است که بایستی در وجود خویش پیروانند (Bergh, 2020). امروزه این اتفاق نظر وجود دارد که انسان و جهان از ریشه و بنیاد در حال زایش و نو شدن است. این شتاب تصاعدی نه تنها در تغییرات ابزاری و فناوری که حتی در ماهیت انسانی نیز رخ می‌دهد و سبب پیدایش تحولات تازه در نظام تعلیم و تربیت نیز می‌شود. بنابراین نسل جدید باید هوشمندانه به این نوزایی تن دهد و تعلیم و تربیت نیز در اهداف، برنامه‌ها و روش‌های خود مستعد پذیرش این دگرگونی باشد، چرا که تا انسان‌ها از درون متحول نشوند امکان تحول در جهان بیرونی نخواهد بود. مسئولیت‌پذیری را می‌توان چنین تعریف کرد: قابلیت پذیرش، پاسخگویی و به عهده گرفتن کاری که از کسی درخواست می‌شود و شخص حق دارد آن را بپذیرد یا رد کند. مسئولیت‌پذیری در روند رشد صحیح انسان‌ها پدید می‌آید (Hashemi, 2019). مسئولیت‌پذیری بیانگر نوعی نگرش و مهارت است که مانند هر نوع نگرش و مهارت دیگر آموختنی و اکتسابی است. این عادت از ابتدای زندگی به تدریج ایجاد می‌شود. در واقع انسان هرگز نمی‌تواند رفتاری مسئولانه از خود نشان دهد مگر این رفتار را در طول زندگی خود فرا گرفته باشد. جو خانوادگی و فضای حاکم بر روابط والدین و فرزندان یکی از مهم‌ترین عوامل است که نقش بسزایی در پرورش احساس مسئولیت در فرزندان دارد (Mazbouhi & Seadatee Shamir, 2018). امروزه مدرسه نقش اصلی را در زندگی روزمره نوجوانان دارد. بخصوص آنکه نوجوانان بخش اعظمی از وقت خود را در این مکان سپری می‌کنند و این مسئله موجب می‌شود محیط آموزشی مذکور اثرگذاری قابل توجهی بر روی آنان داشته و ایجاد تعلق به معلمان و همسالانشان در کلاس درس تأثیر زیادی بر زندگی‌شان داشته باشد (Chapman et al, 2018). سیستم آموزش و پرورش یکی از بخشهای توسعه اجتماعی در هر جامعه‌ای قلمداد می‌شود. که مهمترین اهداف سیستم آموزشی، رشد و توسعه مهارت‌های اجتماعی از جمله مسئولیت‌پذیری اجتماعی است (Karami et al, 2017). آموزش و پرورش هر کشوری سهم مهم و اساسی در سرنوشت اجتماعی و سیاسی و فرهنگی آن کشور دارد. تقویت بنیه علمی و تربیتی کشور، انتقال فرهنگ به آیندگان و حفظ میراث گذشتگان، تقویت اراده ملی، ایجاد بینش سیاسی صحیح، برقراری روابط اجتماعی، تقویت پایه‌های اقتصادی، همه از جمله کارکردهای نظام تربیتی است که مدرسه می‌تواند در رسیدن به آنها نقش مهمی داشته باشد؛ بنابراین، شکوفایی مدرسه از جمله حساسترین و حیاتیترین رسالت نهادهای تربیتی است (Abdolhosseini, 2016).

دانش آموزان آینده سازن مملکت هستند تقویت حس مسئولیت‌پذیری اجتماعی آنان یکی از مهارت‌های اساسی در زندگی اجتماعی و وظایف مدارس است. تقویت حس مسئولیت‌پذیری اجتماعی منجر به حفظ موفقیت در جامعه و افزایش تعامل دانش آموزان در محیط مدرسه خواهد شد. مشارکت دانش آموزان در فعالیتهای مدرسه به آنها این امکان را می‌دهد که به عنوان یک عضو فعال در جمع مدرسه حضور داشته باشند. این باعث می‌شود که دانش آموزان بین خود و همکلاسی‌های خود تعامل بیشتری داشته باشند و مهارت‌های اجتماعی خود را تقویت کنند. مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدرسه، در واقع نشان‌دهنده تعامل و همکاری بین اعضای جامعه مدرسه است و این تعامل و همکاری، باعث بهبود فرآیند آموزش و پرورش و ارتقای سطح علمی و فرهنگی دانش آموزان می‌شود. همچنین، با افزایش مشارکت دانش آموزان در فعالیتهای مدرسه، انگیزه و علاقه آنها به یادگیری و پژوهش در موضوعات مختلف، افزایش می‌یابد که بهبود عملکرد آنها در آینده را تضمین می‌کند. با افزایش مشارکت دانش آموزان در فعالیتهای مدرسه، آنها با مسئولیت‌های مختلفی

روبرو می‌شوند و در نتیجه مهارت‌های اجتماعی و مسئولیت‌پذیری خود را تقویت می‌کنند. بنابراین، بررسی روش‌های مناسب برای جذب و حفظ مشارکت دانش‌آموزان در فعالیت‌های مدرسه، نقش بسیار مهمی در پرورش مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانش‌آموزان دارد. امروزه یکی از وظایف مدارس تربیت افرادی مسئول و مسئولیت‌پذیر برای جامعه و مشارکت در فعالیتهای مدرسه است. بچه‌هایی که مسئولیت‌پذیری را از مدرسه بیاموزند با آموختن این مهارت با ارزش، آن را تا آخر عمر می‌توانند حفظ کنند. و حفظ مسئولیت‌پذیری موفقیت بیشتر را برای آنان فراهم خواهد کرد. در واقع یکی از اهداف مهم آموزش و پرورش نیز پرورش انسان‌هایی مسئولیت‌پذیر و دارای حس مشارکت در فعالیت‌های فعالیت‌های مدارس است. مشارکت دانش‌آموزان در فعالیتهای مدرسه، توسعه شخصیت و مهارت‌های اجتماعی، افزایش اعتماد به نفس، ارتقای خودباوری و افزایش احساس مسئولیت‌پذیری در دانش‌آموزان را به همراه دارد. بنابراین، فعالیت‌های مدرسه می‌تواند به عنوان یک ابزار مؤثر برای توسعه شخصیت و رشد اجتماعی دانش‌آموزان مورد استفاده قرار گیرد. مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدرسه نقش مهمی در افزایش مشارکت دانش‌آموزان در فعالیتهای مدرسه دارد و با توجه به نیازهای واقعی دانش‌آموزان، ترغیب آنها به مشارکت در تصمیمات مدرسه و ارتباط بین مدرسه و دانش‌آموزان را تقویت می‌کند. همچنین، رفتار و رویکرد مدیران و معلمان نمونه‌ای از مسئولیت‌پذیری اجتماعی باشد، دانش‌آموزان ترغیب به مشارکت بیشتر در فعالیتهای مدرسه خواهند شد. بنابراین، مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدرسه می‌تواند از یک ارتباط دوطرفه و همکاری مؤثر بین دانش‌آموزان و محیط آموزشی حمایت کند که به نوبه خود باعث افزایش مشارکت دانش‌آموزان در فعالیتهای مدرسه می‌شود. بنابراین هدف پژوهش حاضر طراحی الگوی مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدرسه با رویکرد افزایش مشارکت دانش‌آموزان در فعالیتهای مدرسه می‌باشد.

بنابراین ما در این تحقیق به دنبال پاسخ به این پرسش هستیم که بازنشاسی ابعاد و مولفه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدرسه به منظور دستیابی به مدل مناسب چگونه است؟

ادبیات نظری

مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدرسه

مسئولیت اجتماعی یک مدرسه، مسئولیت داوطلبانه‌ای است که اعضای مدرسه در برابر جامعه و محیط زیست با پذیرش اصول اخلاقی، توسعه ارزشهای دموکراتیک و پایدار رفتار شفاف و اخلاقی در مشارکت فعال داوطلبانه خودآموزی رفتار مسئولیت‌پذیری اجتماعی و تعهد به در نظر گرفتن نیازهای ذینفعان در چهارچوب قوانین و استانداردهای بین‌المللی انجام می‌دهند (Poodineh et al, 2019). مسئولیت‌پذیری اجتماعی نوعی احساس التزام به عمل یا واکنش فردی در موقعیتهای گوناگون به دلیل تقید به دیگران است. نوعی احساس تعهد و پایبندی به دیگران، تبعیت از قواعد و معیارهای اجتماعی و درک قواعد گروهی که در ذهن فرد شکل گرفته است و بر رفتارهای او اثر می‌گذارد (Rezaei & Iranian, 2018). مسئولیت‌پذیری اجتماعی به کودک و نوجوان کمک می‌کند تا هویت خود را به عنوان عضوی از جامعه تثبیت کنند. به عبارت دیگر، پرورش مسئولیت‌پذیری اجتماعی در کودکان و نوجوانان به رشد مهارت‌های اجتماعی آنها مربوط می‌شود. به آنها اجازه می‌دهد تا به عنوان یک شهروند عضوی فعال و مسئول باشند. کودکان و نوجوانانی که مسئولیت‌پذیری اجتماعی بالایی دارند، کمتر دچار رفتارهای مخرب در جامعه می‌شوند. تمایل دارند افراد

موثری در جامعه باشند. دوست دارند نسبت به دیگران به موفقیت بیشتری در این زمینه دست یابند (Hosseini, Abuvalvardi et al, 2023).

بنابراین یکی از اهداف نظام آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران پرورش انسانهایی مسئولیت پذیر و دارای حس مشارکت اجتماعی است لذا آموزش مسئولیت پذیری به نوجوانان از جانب مدرسه می تواند به تربیت بزرگسالان مسئول و خدمتگزار در آیند منجر شود پرورش احساس مسئولیت پذیری در کودکان و نوجوانان از مهمترین وظایف و رسالت نظام آموزشی کشور ماست و این ویژگی در بطن مدرسه امکان رشد پیدا می کند که باید توجه ویژه ای به آن داشت (Movalat & Dehdari, 2018). جای تعجب نیست که مسئولیت اجتماعی را به عنوان یک نیاز حیاتی در آماده سازی نسل جوان برای تبدیل شدن به شهروندانی متعهد و مسئولیت پذیر شناسایی کرده اند. فردی که مسئولیت اجتماعی را می پذیرد می تواند سهمی مثبت و عملی در رفاه جامعه خود داشته باشد. مسئولیت اجتماعی یک ارزش فطری نیست و باید آن را آموخت و توسعه داد تا به یک رشته اکتسابی تبدیل شود که افراد را هدایت کند (Hoshangi Shayan & Salarifar, 2023).

پیشینه پژوهش

(Kazemi Mohammadi & Begum, 2023) پژوهشی را تحت عنوان رابطه سهل انگاری تحصیلی در دانش آموزان با مسئولیت پذیری معلمان انجام دادند. نتایج پژوهش نشان داد که مسئولیت پذیری معلمان با سهل انگاری تحصیلی دانش آموزان رابطه معناداری وجود دارد و هر چه مسئولیت پذیری معلمان بیشتر باشد، سهل انگاری تحصیلی در دانش آموزان کمتر خواهد بود، لذا می توان با انتخاب معلمان مسئولیت پذیر، میزان سهل انگاری تحصیلی دانش آموزان را کمتر کرد.

(Razaghi et al, 2023) پژوهشی را تحت عنوان اثربخشی آموزش مبتنی بر مسئولیت پذیری اجتماعی بر رفتارهای غیر مولد تحصیلی دانش آموزان انجام دادند. نتایج نشان داد که آموزش مبتنی بر مسئولیت پذیری اجتماعی باعث کاهش رفتارهای غیرمولد تحصیلی دانش آموزان و همه مولفه های آن از جمله تقلب و سرقت ادبی، مصرف الکل، مصرف مواد، رفتار تبعیض آمیز، غیبت، اهمال کاری، رفتار انحرافی و رخوت شد و نتایج در مرحله پیگیری نیز باقی ماند.

(Hoshangi Shayan & Salarifar, 2023) پژوهشی را تحت عنوان پیشبینی عملکرد تحصیلی بر اساس کارکردهای سبک تفکر و سبک های تربیتی والدین با میانجی گری مسئولیت پذیری دانش آموزان انجام دادند. نتایج این پژوهش نشان داد بین کارکردهای سبک تفکر و سبک های تربیتی والدین با عملکرد تحصیلی با میانجی گری مسئولیت پذیری در دانش آموزان رابطه وجود دارد ($p < 0.05$) و می تواند یافته های این پژوهش در بهبود عملکرد تحصیلی، مورد استفاده ی متخصصان حوزه های آموزشی قرار گیرد.

(de Almeida et al, 2023)، در پژوهشی به بررسی تأثیر برنامه مسئولیت اجتماعی بر آموزش شهروندان پرداختند. پس از تجزیه و تحلیل داده های آماری درمان شده، مشخص شد که برنامه اتحادیه یعنی زندگی به طور مستقیم با بهبود توسعه آموزش پایه، پارامتر اصلی برای اندازه گیری کیفیت آموزش، نه تنها در برزیل، بلکه در کشورهای توسعه یافته تر، مرتبط

است. نتایج همچنین به بهبود کیفیت آموزش شهروندان و مشارکت جامعه در حرکت برای جامعه‌ای با اصول اخلاقی همکاری و شهروندی کمک می‌کند.

(Alfirević et al, 2023)، در پژوهشی به بررسی نقش آموزش عالی و مشارکت مدنی در تبدیل مسئولیت اجتماعی جوانان به رفتار اجتماعی پرداختند. نتایج نشان داد تأثیر نهادی آموزش عالی ثابت می‌کند که میانجی مهمی برای رابطه پیشنهادی است که با میزان محتوای آموزشی در زمینه‌های اخلاق، مسئولیت اجتماعی و زیست‌محیطی تعدیل می‌شود. در سطوح متوسط و بالا قرار گرفتن در معرض محتوای آموزشی مرتبط، این مسیر غیرمستقیم به طور قابل توجهی بر رفتارهای طرفدار محیط زیست جوانان در حال رشد تأثیر می‌گذارد.

(Lee et al, 2023)، در پژوهشی به بررسی تعدیل‌کنندگان رابطه بین مسئولیت اجتماعی نوجوانان و کنشهای مدنی پرداختند. تحلیل مسیر نشان داد که مسئولیت اجتماعی با هر سه نوع کنش مدنی مرتبط است و تأمل انتقادی رابطه بین مسئولیت اجتماعی و فعالیتهای سیاسی را تعدیل می‌کند.

روش‌شناسی تحقیق

رویکرد پژوهش حاضر از نوع کیفی و راهبرد آن مبتنی بر نظریه داده بنیاد است. علاوه بر این طرح انجام آن از نوع متوالی-اکتشافی است. براساس این طرح داده‌های کیفی گردآوری و تحلیل می‌شوند. در واقع در این طرح ابتدا بر اساس مطالعات کیفی سازه‌ها یا مؤلفه‌های نظریه مورد نظر مورد تشریح و واکاوی شد. در نهایت پس از اتمام فرایند کیفی تحقیق و مشخص شدن شاخصها و ارتباط بین آنها پرسشنامه‌ای بر اساس طیف ۵ لیکرتی بر مبنای ساختار تنظیم شد و این پرسشنامه در بین دانش آموزان شرکت کننده در فعالیتهای مدرسه توزیع و با رعایت مسائل اخلاقی از آزمودنیها در این مرحله خواسته شد به سؤالات پرسشنامه با صداقت و دقت پاسخ دهند. جامعه آماری این پژوهش شامل اساتید دانشگاه رشته علوم تربیتی، مدیران آموزش و پرورش، مدیران مدارس و معلماننداری سابقه تدریس بالای ۱۰ سال بود. روش نمونه گیری، تکنیک نمونه گیری گلوله برفی بود. در این تکنیک یک گروه اولیه جهت مصاحبه (براساس نظریه داده بنیاد حول مدل موفقیت) انتخاب و سپس گروههای بعدی جهت مصاحبه توسط همین گروه معرفی و نمونه‌گیری تا جایی تداوم یافت که پژوهش به اشباع و کفایت نظری برسد.

برای گرد آوری داده‌ها، از ۱۵ نفر از خبرگان مصاحبه نیمه ساختاریافته استفاده شد. که مشخصات آنها به شرح جدول ذیل است.

جدول ۱. توزیع جمعیت شناختی مشارکت کنندگان در پژوهش

شاخص آماری	فراوانی	درصد
جنسیت	مرد	73/0
	زن	27/0
مدرک تحصیلی	کارشناسی ارشد	40/0
	دکتری	60/0
سن	کمتر از ۴۰ سال	13/0

20/0	3	۴۰ تا ۵۰ سال	
33/0	5	۵۱ تا ۶۰ سال	
33/0	5	بیش از ۶۰ سال	

قبل از مصاحبه در مورد اهداف و اهمیت پژوهش با مصاحبه شوندگان صحبت شد تا در مورد اطلاعاتی که ارائه می‌دهند، نهایت دقت را داشته باشند. سؤالاتی که در حین مصاحبه طرح گردید به صورت باز و کلی و براساس مدل پارادایمی نظریه داده بنیاد چارمز بود. مدت زمان هر مصاحبه بین ۴۵ دقیقه تا یک ساعت بود. مصاحبه شوندگان در طی این زمان در فضایی دوستانه و غیر رسمی، نظرات و تجربیات خود را بیان کردند. نکاتی که در روند انجام مصاحبه مطرح شد یادداشت گردید تا بعداً با مرور چند باره گفتگوها، تحلیل و بررسی دقیق‌تری نسبت به دیدگاه‌های طرح شده مصاحبه شوندگان انجام شود. در حین مصاحبه افراد سؤالات و یا ابهام‌های احتمالی خود را در مورد سؤالات مصاحبه و منظور دقیق پژوهشگر مطرح کرده که پژوهشگر جواب مناسب را جهت رفع ابهامات ارائه می‌نماید و مصاحبه ادامه پیدا می‌کند. در نهایت پس از انجام مراحل مذکور مفاهیم مهم و کلیدی استخراج شده کد گذاری و سازمان دهی شدند تا ابعاد توسعه فرهنگی مدارس از داده‌ها استخراج شوند. برای تجزیه و تحلیل داده‌های استخراج شده از متن مصاحبه‌ها از روش کد گذاری به کمک تحلیل فراوانی استفاده شد. تحلیل اطلاعات در این مدل طی سه مرحله: کد گذاری باز (آزاد)، محوری و گزینشی (انتخابی) تدوین شده است.

به این منظور، در مرحله کد گذاری باز، پس از مرور و سازماندهی متون مصاحبه‌ها، کدها یا مفاهیم اولیه شناسایی و در ادامه کدهای مشابه در طبقه‌های خاصی قرار گرفتند. سپس، برای هر یک از این طبقات عناوینی که نمایانگر کل کدهای آن طبقه باشند، انتخاب شد. در مرحله کد گذاری محوری، ارتباط بین پدیده محوری و سایر مقولات و مفاهیم بر اساس مدل مشخص و ارائه شد؛ لازم به یادآوری است که با توجه به اینکه ماهیت پژوهش نیازمند واکاوی دقیق دیدگاه مشارکت کنندگان در خصوص موضوع مورد مطالعه است، روند کد گذاری و تحلیل مصاحبه‌ها، به صورت دستی انجام گرفت. در نهایت، جهت اطمینان از معتبر بودن یافته‌های حاصل از تحلیل‌های کیفی، بر اساس معیارهای ارائه شده (Creswell & Miller, 2000)، از روش بازبینی توسط اعضا (۳ نفر از مصاحبه شوندگان) استفاده شد، و در نهایت، الگوی مسئولیت پذیری دانش آموزان در پنج مقوله اصلی شرایط علی، راهبردها، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر و پیامدهای توسعه فرهنگی مدارس تدوین و ارائه شد.

یافته‌های پژوهش

با توجه به نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل و کد گذاری مصاحبه‌های انجام شده، الگوی مسئولیت پذیری دانش آموزان در شش مقوله اصلی شرایط علی، پدیده محوری، راهبردها، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر و پیامدهای توسعه فرهنگی مدارس گنجانده شده که در ادامه به تفصیل، هر کدام از این مقوله‌ها ارائه شده است.

جدول شماره ۲. مقوله‌ها و کدهای باز مربوط به پدیده محوری الگوی مسئولیت پذیری اجتماعی در مدرسه

کد گذاری انتخابی	کد گذاری محوری		کد گذاری باز
پدیده محوری	مقولات اصلی	مقولات فرعی	خلاصه‌ای از کدهای باز
الگوی مسئولیت پذیری اجتماعی در مدرسه	اهداف	شرکت فعال و مسئولانه در امور اجتماعی	درک معضلات اجتماعی بهبود رضایتمندی در جامعه مشارکت دانش آموزان در مجالس و اماکن مذهبی مشارکت فعال و داوطلبانه در فعالیتهای جامعه
		توسعه فرهنگ مسئولیت پذیری	ایجاد فرهنگ مسئولیت پذیری رشد و تعالی همه جانبه فرهنگ مسئولیت پذیری دارا بودن فرهنگ مسئولیت پذیری
		پیروی و احترام به قانون مدرسه	رعایت قوانین مدرسه پیروی از قوانین و استانداردهای بین المللی مشخص کردن قوانین و مقررات احترام به قانون و ارزشهای جامعه
		تعهد عملی و پیوسته به انجام وظایف و مسئولیت‌ها	تعهد شخصی به وظایف خود تعهد به اجرای مسئولیت پذیری تعهد بودن بر روی قول و وعده خودشان متعهد بودن به انجام کار
		ایجاد حس مسئولیت پذیری در دانش آموزان در مدرسه	یادگیری مسئولیت پذیری از سوی مدرسه ایجاد فرهنگی پویا مسئولیت پذیری در مدرسه شناسایی توانایی دانش آموزان در مدرسه واگذاری مسئولیت کلان تربیتی مدرسه
	ویژگی	ارتقاء حس استقلال و مهم بودن	تقویت احساس مهم بودن در خاندان تقویت احساس مهم بودن در خاندان بهبود حس استقلال مستقل شدن تقویت حس استقلال

		تقویت و توسعه شخصیت رهبری در دانش آموزان	تقویت شخصیت رهبری دانش آموز شناسایی دانش آموزان دارای شخصیت رهبری داشتن شخصیت رهبری
		تقویت قدرت مشارکتی دانش آموزان در مدرسه	برانگیختن حس مشارکت افزایش حس مشارکت جویی ایجاد فرصت‌های مشارکت برای دانش آموزان تقویت حس مشارکت در وظایف مدرسه مشارکت در فعالیت‌های مدرسه توانمندسازی دانش آموزان برای مشارکت در تصمیم‌گیری‌های مدرسه مشارکت دانش آموزان در تصمیم‌گیری‌های مدرسه مشارکت در وظایف
		رشد و تقویت فضایل اخلاقی دانش آموزان	تقویت و تحکیم اخلاق کسب فضایل اخلاقی توسعه شایستگی‌های اخلاقی
	شیوه اجرا	اعطای تفویض اختیار به دانش آموزان برای انجام مسئولیت‌هایشان	آزادی عمل دانش آموز در اجرای مسئولیت پذیری دادن تفویض اختیار آزادی عمل در چارچوب قانون و مقررات
		تشویق و ترغیب به مسئولیت پذیری	تشویق به اجرای مسئولیت پذیری ترغیب به اجرای مسئولیت پذیری
		اعتماد به دانش آموزان با دادن وظایف و مسئولیت	دادن مسئولیت به دانش آموزان تجربه مسئولیت پذیری دادن وظایف اجرای به دانش آموزان دادن وظیفه محوله دادن مسئولیت‌های کوچک

۱- شرایط علی در آموزش مسئولیت‌پذیری اجتماعی به دانش آموزان کدامند؟ مقوله‌هایی هستند که مقوله اصلی را تحت تأثیر قرار می‌دهند و به وقوع یا گسترش پدیده مورد نظر می‌انجامد. بنابراین با توجه به تحلیل نتایج حاصل از مصاحبه‌های

انجام شده و پاسخ مشارکت کنندگان شرایط علی در این پژوهش که مقوله‌های اصلی را تحت تأثیر قرار می‌دهد شامل موارد زیر است:

مؤلفه‌ها
درک معضلات اجتماعی - بهبود رضایتمندی در جامعه - مشارکت دانش آموزان در مجالس و اماکن مذهبی - توجه به نیازها و علائق دانش آموزان - انجام کار گروهی مشترک - دادن آزادی عمل به دانش آموزان - حس مفید بودن در جامعه - فراخوانی همکاری دانش آموزان - تشکیل هیئت دانش آموزی - توسعه خلاقیت بچه‌ها - توسعه همکاری و همدلی در محیط کاری - رشد مهارت‌های شهروندی - ترویج اعتماد و صداقت در روابط اجتماعی - ارتقاء همبستگی و احترام در جامعه - افزایش سلامت جسمی و روحی دانش آموزان

۲- مقوله‌های محوری در آموزش مسئولیت‌پذیری اجتماعی به دانش آموزان کدامند؟ مقوله‌های محوری مشخصه‌های ویژه‌ای است که به پدیده موردنظر دلالت می‌کند، بستر نشانگر مجموعه شرایط خاصی است که در آن راهبردهای کنش و واکنش صورت می‌پذیرد. در این پژوهش زمینه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی در مدارس شامل موارد زیر است:

مؤلفه‌ها
ایجاد فرهنگ مسئولیت‌پذیری - رشد و تعالی همه جانبه فرهنگ مسئولیت‌پذیری فرهنگ - دارا بودن فرهنگ مسئولیت‌پذیری - آموزش مسئولیت‌پذیری از سوی والدین - آموزش مسئولیت‌پذیری در خانه - آموزش مسئولیت‌پذیری توسط مربیان مدارس - نبود حس آموزش مسئولیت‌پذیری در نظام آموزشی - آموزش مفاهیم مسئولیت‌اجتماعی - رعایت قوانین مدرسه - پیروی از قوانین و استانداردهای بین‌المللی - مشخص کردن قوانین و مقررات - احترام به قانون و ارزش‌های جامعه - تعهد شخصی به وظایف خود - تعهد به اجرای مسئولیت‌پذیری - تعهد بودن بر روی قول و وعده خودشون - متعهد بودن به انجام کار

۳- راهبردهای مؤثر در آموزش مسئولیت‌پذیری اجتماعی به دانش آموزان کدامند؟ راهبردها مبتنی بر کنشها و واکنشهایی برای کنترل، اداره و برخورد با پدیده موردنظر هستند. راهبردها مقصود داشته، هدفمند است و به دلایلی صورت می‌گیرد. راهبردهای شناخته شده مسئولیت‌پذیری اجتماعی در مدارس در این پژوهش شامل موارد زیر است:

مؤلفه‌ها
دادن تفضیح اختیار - آزادی عمل در چارچوب قانون و مقررات - یادگیری مسئولیت‌پذیری از سوی مدرسه - ایجاد فرهنگ پویای مسئولیت‌پذیری در مدرسه - شناسایی توانایی دانش آموزان در مدرسه - واگذاری مسئولیت کلان تربیتی مدرسه - تشویق به اجرای مسئولیت‌پذیری - ترغیب به اجرای مسئولیت‌پذیری - تقویت نقش آفرینی حس مسئولیت دانش آموزان - رفع و رجوع حس مسئولیت‌پذیری دانش آموزان - برانگیختن حس مسئولیت‌پذیری - دادن مسئولیت به دانش آموزان

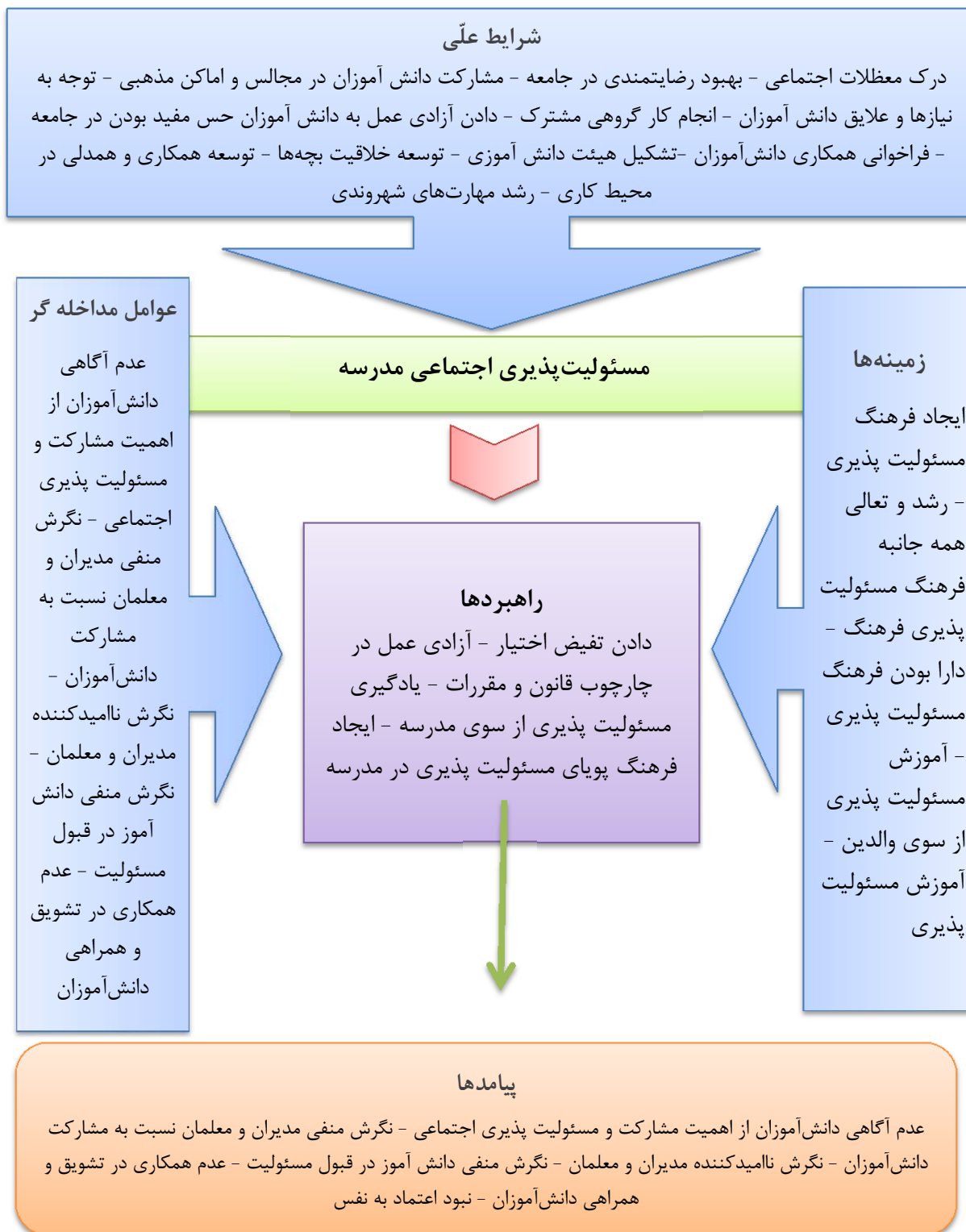
دادن وظایف اجرایی به دانش آموزان - دادن مسئولیت‌های کوچک - اهمیت محیط خانواده - افزایش اطلاعات و آگاهی خانواده‌ها درباره فعالیت‌های آموزشی - همکاری خانواده در مسئولیت پذیری - مشارکت دادن خانواده‌ها در فعالیت‌های آموزشی - ظرفیت سنجی توانایی دانش آموزان در اجرای مسئولیت پذیری - شناخت قابلیت دانش آموزان - شناسایی ظرفیت دانش آموز - شناسایی ظرفیت توانایی دانش آموز - تقویت احساس مهم بودن در خانواده - بهبود حس استقلال - تقویت شخصیت رهبری دانش آموز - شناسایی دانش آموزان دارای شخصیت رهبری - برانگیختن حس مشارکت - افزایش حس مشارکت جویی - ایجاد - فرصت‌های مشارکت برای دانش آموزان - تقویت حس مشارکت در وظایف مدرسه - مشارکت در فعالیت‌های مدرسه - توانمندسازی دانش - آموزان برای مشارکت در تصمیم‌گیری‌های مدرسه - مشارکت دانش‌آموزان در تصمیم‌گیری‌های مدرسه

۴- عوامل مداخله‌گر در آموزش مسئولیت‌پذیری اجتماعی به دانش‌آموزان کدامند؟ شرایط ساختاری که به پدیده‌های تعلق دارند و بر راهبردهای کنش و واکنش اثر می‌گذارند. آن‌ها راهبردها را در درون زمینه خاصی سهولت می‌بخشند و یا آنها را محدود و مقید می‌کنند. عوامل مداخله‌گر مسئولیت‌پذیری اجتماعی در این پژوهش عبارتند از:

مؤلفه‌ها
عدم آگاهی دانش‌آموزان از اهمیت مشارکت و مسئولیت‌پذیری اجتماعی - نگرش منفی مدیران و معلمان نسبت به مشارکت دانش‌آموزان - نگرش ناامیدکننده مدیران و معلمان - نگرش منفی دانش‌آموز در قبول مسئولیت - عدم همکاری در تشویق و همراهی دانش‌آموزان - نبود اعتماد به نفس - نبود اعتماد واقعی بین معلم و دانش‌آموز - عدم تعامل با دیگران - نبود مریانی با فضائل اخلاقی و شایستگی‌های حرفه‌ای

۵- پیامدهای آموزش مسئولیت‌پذیری اجتماعی به دانش‌آموزان کدامند؟ نتایجی که در اثر راهبردها پدیدار می‌شود. پیامدها نتایج و حاصل کنشها و واکنشها هستند. پیامدها را همواره نمی‌توان پیش‌بینی کرد و الزاماً همانهایی نیستند که افراد قصد آن را داشته‌اند. پیامدها ممکن است حوادث و اتفاقات باشند، شکل منفی به خود بگیرند، واقعی یا ضمنی باشند و در حال یا آینده به وقوع بپیوندند. پیامدهای حاصل از مسئولیت‌پذیری اجتماعی در مدارس عبارتند از:

مؤلفه‌ها
عدم آگاهی دانش‌آموزان از اهمیت مشارکت و مسئولیت‌پذیری اجتماعی - نگرش منفی مدیران و معلمان نسبت به مشارکت دانش‌آموزان - نگرش ناامیدکننده مدیران و معلمان - نگرش منفی دانش‌آموز در قبول مسئولیت - عدم همکاری در تشویق و همراهی دانش‌آموزان - نبود اعتماد به نفس - نبود اعتماد واقعی بین معلم و دانش‌آموز - عدم تعامل با دیگران - نبود مریانی با فضائل اخلاقی و شایستگی‌های حرفه‌ای

شکل ۱. مدل تدوین شده مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدرسه بر اساس نظریه داده بنیاد

بحث و نتیجه گیری

این پژوهش با هدف ارائه الگوی مسئولیت پذیری اجتماعی مدرسه انجام گرفت. بنابر این با توجه به نتایج کد گذاری مصاحبه‌ها، مؤلفه‌های مسئولیت پذیری اجتماعی مدرسه در شش مقوله اصلی شرایط علی، پدیده محوری، زمینه‌ها، شرایط مداخله‌گر، راهبردها و پیامدهای مسئولیت پذیری اجتماعی مدرسه تدوین و ارائه گردید. بر اساس نتایج به دست آمده از این پژوهش مهمترین ابعاد مسئولیت پذیری اجتماعی مدرسه عبارتند از: بعد اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، اخلاقی، زیستی، قانونی و اقتصادی می‌باشد.

نتایج این پژوهش با نتایج پژوهش (Kazemi Mohammadi & Begum, 2023) (Razaghi et al, 2023) (Hoshangi & Salarifar, 2023) (Shayan & Salarifar, 2023) (de Almeida et al, 2023) (Alfirević et al, 2023) (Lee et al, 2023)، همسو می‌باشد. (Kazemi Mohammadi & Begum, 2023) نشان دادند که مسئولیت پذیری معلمان با سهل انگاری تحصیلی دانش آموزان رابطه معناداری وجود دارد و هر چه مسئولیت پذیری معلمان بیشتر باشد، سهل انگاری تحصیلی در دانش آموزان کمتر خواهد بود، لذا می‌توان با انتخاب معلمان مسئولیت‌پذیر، میزان سهل انگاری تحصیلی دانش آموزان را کمتر کرد. (Razaghi et al, 2023) نشان دادند که آموزش مبتنی بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی باعث کاهش رفتارهای غیرمولد تحصیلی دانش آموزان و همه مولفه‌های آن از جمله تقلب و سرقت ادبی، مصرف الکل، مصرف مواد، رفتار تبعیض آمیز، غیبت، اهمال کاری، رفتار انحرافی و رخوت شد و نتایج در مرحله پیگیری نیز باقی ماند. در سند تحول بنیادین نظام آموزش و پرورش تأکید شده است خروجیهای نظام آموزش و پرورش باید با اخلاق، مؤمن و معتقد باشند. در بعد اعتماد به دانش آموزان با دادن وظایف و مسئولیت، عوامل بازدارنده مسئولیت پذیری اجتماعی مدرسه، شناخت پتانسیل مسئولیت پذیری دانش آموزان و بهبود خصایب حقوق انسانی در دانش‌آموز می‌گویند که از سازمانها انتظار می‌رود همچون سایر اعضای جامعه به ارزشها هنجارها و اعتقادات و باورهای مردم احترام بگذارند و شئون اخلاقی را در کارها و فعالیتهای خود مد نظر داشته باشند. در این زمینه نیز (Lee et al, 2023)، مسئولیت پذیری اجتماعی را احترام به حقوق دیگران رقابت میان فردی و توسعه اخلاقی و نوع دوستی جهانی را ساختار سازنده مسئولیت پذیری اجتماعی می‌دانند. همچنین نتایج این پژوهش نشان می‌دهد؛ مسئولیت پذیری اجتماعی مدرسه به ذی نفع اصلی و محوری آن یعنی دانش آموز بر می‌گردد. سازمانها از جمله سازمانهای آموزشی مانند مدرسه در شبکههای از رابطه با ذی نفعان قرار دارند که شناخت و روش تعامل با گروههای ذی نفع در فعالیت سازمان حائز اهمیت است. ذی نفعان به گروههای مختلف مانند کارکنان سرمایه گذاران عرضه کنندگان دولت و ... که بر سازمان اثر می‌گذارند و از آن اثر می‌پذیرند اشاره دارد که در مدارس ذینفعان مدیران مدارس معلمان دانش آموزان و والدین هستند. (Kazemi Mohammadi & Begum, 2023) (Razaghi et al, 2023) نیز در پژوهش خود ذی نفعان مدرسه را مدیران مدارس، معلمان، دانش آموزان و والدین می‌دانند ذی نفعان از آن جهت که به سازمانها در دستیابی به اهداف کمک می‌کنند با ارزش هستند؛ از این رو سازمان در تدوین و اجرای برنامههای مختلف نمی‌تواند نسبت به آنها بیتوجه باشد و در همین راستا سازمانها ناگزیرند که در اتخاذ تصمیمات عملیاتی و استراتژیک خود به خواسته‌های آنان توجه داشته باشند. چنین به نظر می‌رسد که کارکرد مدرسه هم راستای پیشرفت جوامع نسبت به گذشته دستخوش تغییرات بسیاری شده است. دیگر نمی‌توان مدرسه را فقط یک چهاردیواری خشک و رسمی به شمار آورد که دانش آموزان صرفاً با هدف با

سواد شدن وارد آن شوند، چنانکه دیوبندی معتقد است هدف مدرسه چیزی جز خدمت به زندگی اجتماعی نیست. کودکی که در مدرسه تعلیم می‌یابد، عضو جامعه است و باید با سواد شود مدرسه و مدیرانش در برابر اجتماع مسئولند؛ زیرا مدرسه قبل از هر چیز، نهادی است که جامعه برای کاری ویژه به وجود آورده است که همانا حفظ و بهبود زندگی اجتماعی است. آموزش و پرورش سنتی که در مدارس انجام می‌شود چون که کودک را به اطاعت و سربه زبری عادت می‌دهد برای یک دولت مستبد مناسب است؛ حال آن که در یک جامعه مردم سالارانه این نوع آموزش مانع پیشرفت و رونق جامعه و دولت است. بر اساس سند تحول بنیادین آموزش و پرورش تربیت دینی و اخلاقی تربیت سیاسی و اجتماعی تربیت زیستی و بدنی تربیت هنری و زیبایی‌شناختی تربیت اقتصادی و حرفه‌ای تربیت علمی و فناوری شش ساحتی هستند که تعلیم و تربیت دانش آموزان بر اساس آنها انجام می‌گیرد. در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش مدرسه کانون تربیتی محله شناخته می‌شود و به افزایش نقش مدرسه از کانونهای پیشرفت محلی به ویژه در ابعاد فرهنگی اجتماعی با فراهم کردن زمینه‌های لازم برای نقش آفرینی آن به مثابه کانون کسب تجربیات تربیت با تفویض اختیار و مسئولیت به آن؛ نهادینه سازی و تقویت همکاری مدرسه با مراکز فرهنگی و علمی محله به ویژه مسجد و کانونهای مذهبی مشارکت فعال مدیران و معلمان و دانش آموزان در برنامه‌های مرتبط محله و حضور نظام مند و اثر بخش روحانیون توانمند با تجربه در مدرسه اشاره شده است. در حالی که به استناد یافته‌های حاصل از پژوهش مدارس پژوهش شده در نقش یکی از اجزای محله و نیز کانون تربیتی محله هنوز نتوانسته‌اند جایگاه خود را در دل محله باز کنند و در ساعات تعطیلی مدارس درهای مدرسه را به روی بچه‌های محله برای استفاده از امکانات و فضاهای تفریحی آن باز بگذارند یا قسمتی از اوقات فراغت دانش آموزان را در تابستان در مدرسه و با برگزاری کلاسها و برنامه‌های فوق برنامه پر کنند و این که مدرسه ارتباط دوسویه‌ای با مساجد محل و کانونهای مذهبی نداشته و نتوانسته است از امکانات و منابع و استعدادها موجود در محله استفاده درستی داشته باشد. به استناد نتایج حاصل از این پژوهش ابعاد اجتماعی سیاسی، اخلاقی فرهنگی و قانونی مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدارس مطالعه شده بیش از ابعاد اقتصادی و زیست محیطی در مرکز توجه بوده است و به نوعی ابعاد اقتصادی و زیست محیطی فراموش شده است. دیوبندی نیز بر ماهیت اخلاقی و اجتماعی مدارس تأکید و عقیده داشت مدرسه باید نمونه کوچکی از جامعه بزرگتر باشد. بر اساس نتایج پژوهش، مهارت‌های اجتماعی آگاهیا اجتماعی، تقسیم وظایف در مدرسه موفقیت علمی دانش آموز توسعه روحیه همکاری و مشارکت دانش‌افزایی ذی نفعان، اعتماد سازی شناسایی و جهت دهی استعدادها دانش آموزان تصمیم‌گیری مشورتی ایجاد امنیت و آرامش تنوع بخشی به خدمات آموزشی آسیب شناسی مشکلات آموزشی تربیتی شاخصهای مدیریتی از مؤلفه‌های ناظر بر بعد اجتماعی سیاسی مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدارس مطالعه شده هستند. مدرسه بهترین مکان برای تربیت سیاسی و اجتماعی دانش آموزان و یکی از نهادها تأثیرگذار در ایجاد و تغییر رفتار جامعه نقش مهمی را بر عهده دارد. دانش آموزان در مدرسه آموزش می‌بینند تا دانشها و ارزشها را فراگیرند و ضمن ایجاد تغییر رفتار در آنان مهارت‌های اجتماعی را نیز کسب کنند تا آنها را در زندگی روزمره خود به کار ببرند. در اسناد دیگری از منابع و نظریه‌های تعلیم و تربیت سراسر دنیا از تربیت سیاسی و اجتماعی با عنوان تربیت چگونه زیستن و چگونه با دیگران زیستن یاد شده که در ساحت سیاسی و اجتماعی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش نیز به موضوع تعاملات اجتماعی و آگاهی سیاسی اشاره شده است تا دانش آموز با درک مفاهیم اجتماعی و سیاسی و احترام به قانون و اندیشه ورزی در آنها، شایستگی

رویارویی مسئولانه و خردمندانه با تحولات اجتماعی و سیاسی را کسب کند و با رعایت وحدت و تفاهم ملی در دفاع از عزت و اقتدار ملی بکوشد و با روحیه مسئولیت پذیری و تعالی خواهی و برخوردار از مهارت‌های ارتباطی در حیات خانوادگی و اجتماعی در سطوح محلی تا جهانی با رعایت اصول برگرفته از نظام معیار اسلامی مشارکت مؤثر داشته باشد. دانش آموز در مدرسه باید به گونه‌ای تربیت شود که در حوزه‌های علمی و فناوری‌های مطرح دنیا سرآمد باشد. یکی از مهمترین اهداف تعلیم و تربیت اجتماع ساختن دانش آموزان یعنی آماده کردن آنان برای شرکت فعال و سازنده در زندگی اجتماعی کسب آگاهی درباره حقوق اجتماعی خود و بهره برداری صحیح از آن و احترام به حقوق دیگران و همکاری با سایر افراد جامعه است؛ یکی از شیوه‌های گرایش دانش آموزان به فعالیتها و تصمیم‌گیری‌های اجتماعی مشارکت آنان در گروه‌ها و شوراهای متشکل از همسالان در مدارس است. مشارکتجویی و دموکراسی در آموزش و پرورش یک اصل برای تربیت اجتماعی و سیاسی است و تشکلهای دانش آموزی می‌توانند در تحقق اصل مشارکت دانش آموزان در امور مدرسه همکاری کنند مؤلفه‌های ارتباط مناسب با دیگران تعامل شایسته با نهادهای مدنی و سیاسی رعایت قانون مسئولیت‌پذیری مشارکت اجتماعی و سیاسی پاسداشت ارزشهای اجتماعی کسب دانش و اخلاق اجتماعی و مهارت‌های ارتباطی بردباری، همدلی، درک و فهم اجتماعی مسالمت جویی درک و فهم سیاسی عدالت اجتماعی ساحت تربیت سیاسی اجتماعی مؤید مؤلفه‌های بعد اجتماعی سیاسی هست. (Hoshangi Shayan & Salarifar, 2023) (Almeida et al, 2023)، (Alfirević et al, 2023)، نیز در مطالعات خود به اهمیت مؤلفه‌های این بعد اشاره داشته‌اند. بر اساس نتایج این پژوهش نوع دوستی احترام به اعطای تفویض اختیار به دانش آموزان برای انجام مسئولیت‌هایشان، توسعه مسئولیت بشردوستانه و همچنین اعطای تفویض اختیار به دانش آموزان برای انجام مسئولیت‌هایشان، اخلاق مداری تعهد سازمانی مؤلفه‌های ناظر بر بعد اخلاقی فرهنگی مسئولیت پذیری اجتماعی مدارس پژوهش شده هستند. وظیفه اصلی مدرسه در بعد اخلاقی توجه به فردیت آموزش مدارا و همزیستی با دیگری و احترام به او و تربیت نسل جوان با مجموعه ارزشها و اصول عام انسانی است. نهاد آموزش و پرورش که یکی از گسترده‌ترین نهادهای اثرگذار و جهت دهنده در همه کشورهاست با توجه به مخاطبان فراوان و مستعدی که دارد و با توجه به رسالت‌های آموزشی و پرورشی خود باید برنامه تربیت اخلاقی را جزو اصلیتین و محوریتین مسائل آموزشی و تربیتی خود قرار دهد.

با توجه به نتایج پژوهش پیشنهادات زیر ارائه گردید:

۱. ضرورت برنامه‌ریزی برای مشارکت فعال دانش آموزان: نتایج نشان می‌دهد که برای توسعه مسئولیت‌پذیری اجتماعی در دانش آموزان، باید برنامه‌هایی تدوین شود که آنها را به مشارکت فعال در فعالیت‌های مدرسه ترغیب کند. این مشارکت می‌تواند شامل فعالیت‌های گروهی، نقش‌های رهبری و تعاملات اجتماعی مثبت باشد.
۲. تأثیر محیط آموزشی: تأکید بر اهمیت محیط آموزشی و تعاملات درون مدرسه نشان می‌دهد که چگونه این محیط می‌تواند بر توسعه شخصیتی و اجتماعی دانش آموزان تأثیر بگذارد. ایجاد یک فضای مشارکتی و حمایت‌کننده در مدرسه می‌تواند به تقویت حس مسئولیت‌پذیری و تعلق به جامعه کمک کند.
۳. پیشنهادات سیاست‌گذاری: از آنجایی که نتایج تحقیق به شناسایی عوامل مؤثر بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی و مشارکت دانش آموزان پرداخته است، می‌تواند به سیاست‌گذاران آموزشی کمک کند تا برنامه‌های مؤثرتری در زمینه آموزش

و تقویت مسئولیت‌پذیری اجتماعی طراحی و اجرا نمایند. این برنامه‌ها باید به گونه‌ای باشند که تعاملات مثبت و همکاری بین دانش‌آموزان و معلمان را تقویت کنند.

Reference

- Abdolhosseini, M. (2016). Studying the position of the school institution in the cultural policy of the Islamic Republic of Iran with emphasis on educational affairs, unpublished master's thesis, Baqir-ul-Ulum University, Qom. (In Persian)
- Augustiniene, A., & Jociene, J., & Minkute-Henrickson, R. (2015). Social responsibility of a Comprehensive school: Theoretical insights of Its Modelling. *International Journal on Global Business Management & Research*, 3(2), 23-41.
- Baptista, C., & Corte-Real, N., & Regueiras, L., & Seo, G., & Hemphill, M., & Pereira, A., & Fonseca, A. (2020). Teaching personal and social responsibility after school: A systematic review. *Cuadernos de Psicología del Deporte*, 20(2), 1-25. <https://doi.org/10.6018/cpd.346851>
- Barkhoda, S. J., & Ahmad Haidari, S. P. (2018). Social responsibility is a way to make schools more effective. *School Management*, 8(4): 405-384.
- Bergh, D. (2020). An Analysis of the Psychometric Properties of the Social Responsibility Goal Orientation Scale Using Adolescent Data from Sweden. *Rasch Measurement: Applications in Quantitative Educational Research*, 241-259. DOI: [10.1007/978-981-15-1800-3_13](https://doi.org/10.1007/978-981-15-1800-3_13)
- Chorli, F., & Akhli, A. H., & Sargazi, S. A. (2021). The relationship between authentic leadership and organizational citizenship behavior and social responsibility of administrative employees of eastern municipalities of Golestan province, 7th National Conference on Management Studies in Human Sciences, Tehran.
- Hosseini Abuvalvardi, H.S., & Shahabizadeh, L., & Abdollahi, F., & Mahmoudi Meymand, N. (2023). Strategies for Creating Social Responsibility in Students, 13th National Conference on Law, Social and Human Sciences, Psychology and Counseling, Shirvan, <https://civilica.com/doc/1784261>. (In Persian)
- Hoshangi Shayan, S., & Salarifar, M.R. (2023). Predicting academic performance based on the functions of thinking style and parents' educational styles with the mediation of students' responsibility. *Rooyesh*. 12(3), 119-130. URL: <http://frooyesh.ir/article-1-4389-fa.html>. (In Persian)
- Karami, M., & Ghalvadi, H., & Ghale, A. (2017). The relationship between professional ethics, ethical leadership and social responsibility in schools. *Quarterly Journal of School Management*, No. 1 (5), 112-93. (In Persian)
- Kim, J. (2022). THE EMPIRICAL STUDY OF EXTRACURRICULAR ACTIVITY ON SOCIALLY RESPONSIBLE LEADERSHIP. *Journal of Leadership Education*, 21(1). <https://doi.org/10.12806/V21/I1/R6>
- Kouhi, A., & Yousefpour, Z., & Sajjadi Seresht, A.A. (2015). Investigating the role of education in reducing moral abnormalities of students in different academic periods, Second National Conference on Sustainable Development in Educational Sciences and Psychology, Social and Cultural Studies, Tehran, <https://civilica.com/doc/394169>. (In Persian)
- Le, T. U., & Johnson, S. K., & Lerner, J. V. (2023). Exploring moderators of the relationship between adolescents' social responsibility and civic actions. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 33(2), 391-405. <https://doi.org/10.1002/casp.2618>
- Lek, R., & Mohagheghi, K., & Hossein. Hosseinzadeh, S. (2018). The effectiveness of school-based social responsibility training on the attitude towards delinquency of adolescent girls. *social welfare*; 19 (74): 132-97. URL: <http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-3243-en.html>. (In Persian)
- Mazbouhi, S., & Seadatee Shamir, A. (2018). the aim of this study was to examine the relationship between self-efficacy and spiritual intelligence with responsibility. *Educational Psychology*, 14(48), 127-145. doi: 10.22054/jep.2018.23052.1861. (In Persian)
- Moalat, Z., & Dehdari, F. (2018). Strengthening students' responsibility by attracting their participation in school administration (research action), Fifth National Conference on Modern

- Research in Educational Sciences and Psychology of Iran (with a participatory culture approach), Tehran, <https://civilica.com/doc/883733/>. (In Persian)
- Poodineh, M., Hossein gholizadeh, R. and mahram, B. (2019). Social Responsibility of School: A Case Study of two girls' middle schools in Mashhad City. *New Educational Approaches*, 13(2), 95-102. doi: 10.22108/nea.2019.111790.1253. (In Persian).
- Razaghi, P., Talepasand, S. and Rahimianbogor, E. (2023). The effectiveness of social responsibility-based education on students' unproductive academic behaviors. *Sociology of Education*, 9(1), 1-10. doi: 10.22034/ijes.2022.562062.1353. (In Persian).
- Rezaei, N.M., & Iranian, Z. (2021). Teachers' social responsibility towards learners' learning during the Corona period based on self-efficacy and job diligence, Sixth National Conference on Humanities and Psychological Studies, Tehran, <https://civilica.com/doc/1474079>. (In Persian)
- Seow, P. S., & Pan, G. Sh. S. (2014). A Literature review of the impact of extracurricular activities participation on students' academic performance. *Journal of Education for Business*. 89, (7), 361-366. Retrieved April 17, 2019 from http://ink.library.smu.edu.sg/soa_research/1250.
- Shaffer, M. L. (2019). Impacting student motivation: Reasons for not eliminating extracurricular activities. *Journal of Physical Education, Recreation & Dance*, 90(7), 8-14. DOI:10.1080/07303084.2019.1637308